

UNDE A FOST INMORMINTAT BOGDAN AL II-LEA VOIEVOD ?

D. CONSTANTINESCU

În vara anului 1937 proprietarii fabricilor de spirt și de bere din Drăgușeni — Cerbu și Mendelovici, ambii din Tg. Neamț — vrînd să facă o uscătorie sistematică de fructe, la Secueni, pe locul numit „*La livadă*” în timpul săpatului pentru turnarea temeliei au dat de temelia unei vechi biserici și peste un fragment de piatră cu inscripție. Chemat la fața locului învățătorul Drăgușanu, din Drăgușeni, care cunoștea limba slavă, și-a dat seama că era o jumătate din piatra mormîntală a lui Bogdan al II-lea voievod. A anunțat imediat Comisiunea monumentelor istorice și muzeul din Fălticeni, unde piatra a fost dusă după cîteva zile.

Distinsul cercetător al trecutului românesc, Victor Brătulescu a publicat această știre în anul următor ¹, socotind dezlegată enigma existenței acelei jumătăți de piatră mormîntală. La vremea aceea afirma că „*o singură întrebare rămîne de dezlegat. A murit la 15, cum arată piatra de mormînt, sau la 16 octombrie cum spun cronicile*” ? Pîna astăzi a rămas nelămurită nepotrivirea de dată de pe această piatră, față de data aflată în cronică, dar mai ales din documentul original din ziua de 17 octombrie emis de acest voievod — deci a treia zi după data consemnată pe piatra mormîntală a sa — document care se păstrează în muzeul din Suceava și pe care l-am fotografiat acum 19 ani, fiind apoi publicat cu facsimilul respectiv ². Nu s-a întrebât atunci, de unde a ajuns acolo acel fragment de piatră mormîntală și nici unde ar putea fi restul ei. După mai bine de două decenii, reluînd problema, cercetează toate inscripțiile din vechea necropolă domnească de la Rădăuți ³, fără a da de restul inscripției și deci fără a putea trage concluzia așteptată de specialiști aproape un sfert de secol. Discutînd pe larg data morții — precis și judicios prezentată — nu se întreba : Unde a fost înmormîntat Bogdan al II-lea voievod ?

a. La Reuseni, unde a fost ucis ?

b. La Rădăuți, unde mai apoi a cercetat toate pietrele cu inscripții ?

c. În altă parte ?

1 *Buletinul Com. Mon. Ist.*, an XXXI, fasc. 95, 1938, p. 38—44.

2 *Acad. R.P.R.*, Doc. privind istoria României, veac XIV-XV, A Moldova, nr. 298 și p. 499 facs.

3 *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. XXXVII, nr. 3—4, 1961, p. 166—176.

În urma cercetărilor pe care le-a făcut putea răspunde negativ și fără greșală la primele două întrebări. Rămânea să răspundă la cea de a treia întrebare : în altă parte ?

În cel din urmă studiu readuce în discuție „rezerva lui G. Balș“ în această problemă, formulată astfel : „Piatra de mormint a lui Bogdan al II-lea, care s-ar fi putut găsi aici“ — adică la Răuseni — „nu există, nici nu se vede acum decât o lespede din veacul al XVII-lea ⁴ și trage concluzia următoare : „Poate că în acest secol (al XVII-lea) cu prilejul restaurației radicale a bisericii, când se va fi așezat lespede de care vorbește G. Balș, piatra de mormint pusă de Ștefan cel Mare se va fi aflat spartă din cine știe ce pricini, și în acest fel înlăturată“ ⁵. Din această concluzie a lui Brătulescu ar rezulta că Bogdan al II-lea a fost înmormintat la Reuseni, fără să aducă vreun argument în susținerea unei astfel de afirmațiuni, sau să ne spună că în împrejurări nenorocite și grabnice, nefiind făcută biserica în care avea să se odihnească Bogdan al II-lea — biserică începută târziu de către fiul său și terminată de nepot în toamna anului 1504 — Bogdan al II-lea a putut fi îngropat provizoriu, fie în biserica de lemn a satului Reuseni, fie în afara ei, nu însă pe locul unde a fost ucis, căci a fost ucis „la nuntă“.

După mai bine de jumătate de veac de la această groaznică moarte, săvârșită la petrecere, Ștefan cel Mare a început biserica cu hramul simbolic al „tăierii capului“ acolo „unde a fost tăiat capul tatălui meu“, cum spune inscripția. Este inexplicabil de ce se caută piatra mormintală la Rădăuți, când se spune că „piatra de mormint pusă de Ștefan cel Mare — evident la Reuseni — fiind fără întrebuintă, această piatră va fi fost cedată pentru prestolul bisericii din Săcueni, sat în apropiere“ ⁶. Vom vedea cât de aproape de Reuseni este satul dispărut Săcuenii și dacă concluziile trase se deosebesc de „concluziile vechi, impuse de marea autoritate a celui care a formulat pentru prima oară ipoteza că Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan cel Mare, este îngropat la Rădăuți, alături de înaintașii săi“ ⁷. Nerespingînd concluziile vechi — ale lui Iorga — că „trupul mortului fu dus la Rădăuți“, de către Bogdan al III-lea, nepotul său și căutînd totuși această piatră tocmai la Rădăuți, rezultă că-ți însușești aceste concluzii. De asemenea, n-au fost combătute părerile lui Iorga, care a afirmat, că în locul bisericii de lemn s-a făcut alta de piatră, ceea ce nu-i adevărat, căci nu în locul bisericii de lemn s-a făcut alta de piatră, ci „în acest loc“, adică unde se află acum biserica de piatră, „unde a fost tăiat capul meu“, ceea ce nu-i tot una, căci biserica de lemn nu era făcută pe locul unde a fost nunta, pe locul unde a fost ucis Bogdan al II-lea și unde abia după o jumătate de veac avea să se ridice actuala biserică de către fiul și nepotul celui ucis. N-a fost combătută nici afirmația fără temeii că, ridicînd o biserică de piatră în memoria și pe locul uciderii, după ce o termini, în loc să reînsumezi osemintele celui ucis, în acea biserică, găsești, totuși, nimerit să le duci tocmai la Rădăuți.

În urma bătăliei de pe Valea Albă, oasele înșirate pe cîmpie ale celor căzuți în luptă, au fost strînse la grămadă și deasupra lor „drept aceea a binevoit Io Ștefan voievod, cu buna sa vrere și a făcut acest hram întru numele arhistrategului Mihail și pentru rugăciunea sa și a doamnei mele Maria și a

⁴ Ibidem, p. 168.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, p. 169.

⁷ Ibidem.

fiilor săi Alexandru și Bogdan și pentru pomenirea și de sufletul tuturor binecredincioșilor creștini, care au murit aici...". De ce, dacă osemintele lui Bogdan au fost la Reuseni, lucrurile să se întâmple altfel? Adică, Bogdan al II-lea să fi fost înmormântat în grabă la Reuseni și după ce s-a făcut biserica, în 1504, osemintele să-i fie duse la Rădăuți? Și numai cu o jumătate din piatra mormintală, pe care în zădar o mai cauți după mai bine de patru secole și jumătate?

Pentru a putea urmări împrejurările ajungerii la Secueni a fragmentului pietrei mormintale a lui Bogdan al II-lea — pe deoparte — și aflarea fragmentului care lipsește — pe de altă parte — trebuie să lămurim mai întâi faptul afirmat că piatra de mormânt, pusă de Ștefan cel Mare, a fost la Reuseni. Noi răspundem, hotărât, că Bogdan al II-lea n-a fost înmormântat la Reuseni. Concluziile trase pînă acum nu se referă la locul de înmormântare, ci la locul de ucidere; de asemenea și concluziile privitoare la data uciderii, „în noaptea de vineri spre sîmbătă, 15 spre 16 octombrie 1451”, lucru încă discutabil prin nepotrivirea datei de pe piatra mormintală și cea din documentul amintit, care se află la Suceava.

Dacă într-adevăr Bogdan al II-lea se afla la nuntă, amintim că nunțile nu se fac vinem, în zi de post, spre sîmbătă. Noi credem că Bogdan voievod a putut fi la nuntă, dar nu cum spun cronicarii (fie ei moldoveni, sau polonezi), fiecare în felul lui, cînd „în timpul nopții... în zori de zi..., vineri” la 16 octombrie 1451⁸, cînd „vineri în revărsatul zorilor, octombrie 16” 1455⁹. În anul 1451, 16 octombrie a căzut sîmbăta. Cronicarii, care ne-au transmis aceste știri, n-au stat cu pana în mînă însemnînd momentan ce se petrece și nici n-au făcut acele însemnări decît foarte tîrziu — unele tocmai peste 200 de ani — „ce și ei ce au scris, mai mult den basme și den povești ce au auzit unul de altul”¹⁰, cum așa de sincer o spune însuși Ureche: „...ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat”¹¹; Așa sînd lucrurile, nu putem pretinde concordanță între data de pe piatra cu inscripție și afirmațiile cronicarilor, cu privire la zi, cînd unul spune că Bogdan voievod a fost ucis în anul 1451, iar altul în anul 1455. Nepotrivirea mare stă între documentul epigrafic, pe care-l discutăm și documentul pe pergament de la muzeul din Suceava, ambele autentice și emise aproape momentan; în orice caz, piatra de mormânt a fost pusă de Ștefan cel Mare. Dar nu aceasta constituie obiectivul nostru și de aceea punem din nou întrebarea:

„Unde a fost înmormîntat Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan cel Mare?”

Deoarece nu s-a răspuns la această întrebare, încercăm să răspundem noi, atît cît ne este îngăduit de împrejurări, întrucît nici noi nu avem prea multe documente, pe lîngă cele folosite, afară doar de un hotărîtor document epigrafic, cunoscut și el, întreg și autentic, aflat acolo unde a trebuit să fie de la început și piatra mormintală a acestui voievod, întreagă, căruia după ce i s-a turburat domnia prin curmarea silnică a vieții, i s-a turburat și mormîntul.

Vorbindu-se despre Secueni, ne sînt înșirate satele din Moldova, care poartă acest nume. Unele din aceste sate sînt existente, altele însă au dispărut,

⁸ I. Bogdan, *Cronice inedite atîngătoare de Istoria Românilor*, București, 1895, p. 30, 57, 51.

⁹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, p. 82.

¹⁰ *Ibidem*, p. 58.

¹¹ *Ibidem*.

fără să ni se spună în care din aceste sate s-a găsit piatra cu inscripție, „ajunsă, prin cine știe ce împrejurări, masă de altar în biserica ruinată a satului Săcueni, astăzi dispărut”¹² fără să se precizeze unde a fost acel sat, al cui a fost, etc. „Un inimos învățător, Drăgușanu, din părțile de nord ale Moldovei”¹³, nu era din Drăgușenii din fostul județ Dorohoi, pe Podriga, ci din Drăgușenii din fostul județ Baia, azi Suceava, de pe Moldova. Satul dispărut, din acest județ, Secuenii nu sînt tot una cu „Movile” despre care s-a spus că aici s-a dat lupta dintre Alexandru voievod și Petru Aron.

Cronica spunea că „în anii 6963 (1455) în luna lui mai au venit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Petru vodă Aron și ș-au dat război la Movile”¹⁴. Dar mai trebuie să credem tot ce s-a scris în vremuri atît de îndepărtate și totuși așa de tîrziu după consumarea faptelor? Și cum am putea crede că acest Alexandru vodă, din anul 1455, era tatăl lui Bogdan al II-lea, cînd Alexandru cel Bun dormea somnul veșniciei de aproape un sfert de secol în biserica mănăstirii Bistrița, iar fiul său ispășea atît de cumplit, de pe urma unei domnii vrednice, fără ca noi să știm măcar unde putrezea? „La Movile” nu este „deci la Săcueni”, așa cum s-a spus.

Ceea ce este deosebit de meritoriu și trebuie luat serios în considerație e interesul, pe care — distinsul autor al celor exprimate — le-a pus în căutarea adevărului, (fiind primul dintre cercetătorii îndepărtatului și întunecatului trecut al Moldovei) și dorința sa fierbinte că „ar fi mai potrivit dacă această piatră ar putea fi dusă și reșezată pentru mormîntul pentru care a fost destinată”¹⁵. Dar unde e acest mormînt? Chiar dacă nu ne spune unde este, lasă să se înțeleagă că e la Reuseni. Noi credem că n-a fost și nu poate fi găsit la Reuseni. În miezul bunei intențiuni, pe care o apreciem la justa ei valoare, trebuie căutată gîneza intervenției de față, pe care o facem numai din dorința de a contribui la luminarea drumului, pe care piatra cu inscripție aflată la muzcul din Fălticeni trebuie să ia „calea-ntoarsă”, la capătul cărui drum sinuos se află mormîntul pîngărit al lui Bogdan al II-lea, mormînt care trebuie căutat și găsit, cu orice preț și cu oricîtă trudă.

Pentru memoria celui care a dat Moldovei un fiu ca Ștefan cel Mare, hărăzit să stăpînească veacurile trecute și pe cele viitoare, întreaga Moldovă trebuie cercetată pentru a afla restul acoperămîntului de piatră.

Fostul sat Secueni, unde a fost găsit fragmentul pietrei mormîntale a lui Bogdan al II-lea, se află pe malul stîng al Moldovei, la răsărit de ea și cam la patru km. depărtare. Teritoriul aparține și azi comunei Drăgușeni, județul Suceava.

Satul Secueni este pomenit la 28 februarie 1507, într-un document de la Bogdan al III-lea voievod. La vremea aceea „toți nepoții și întreg neamul lui Dragoș Viteazul”, vestitul boier din secolul al XIV-lea, care a slujit Moldova sub voievozii Roman¹⁶ și Ștefan Mușat¹⁷, precum și sub Iuga vo-

16 Acad. R.P.R., op. c., nr. 2; M. Costăchescu, Doc. mold. înainte de Ștefan cel Mare, II, nr. 165.

17 M. Costăchescu, op. c., nr. 167.

12 Buletinul Com. Mon. Ist., p. 38.

13 Mitropolia Moldovei și Sucevei, p. 166.

14 Grigore Ureche, ed. c., p. 82; I. Bogdan, op. c., p. 51 „...au fost război la Movile...”.

15 Mitropolia Moldovei și Sucevei, l.c., p. 167.

ievod ¹⁸ și Alexandru cel Bun ¹⁹ „*au dat din dreptul lor uric, tot verilor lor, copiilor lui Iachim Săcuiianul, slugii noastre credincioase pan Săcuiianul ceașnic..., un sat, anume Săcuieni de Jos...*” ²⁰. Din aceste date putem afla de unde vine numele satului Secuenei și Drăgușenii și ce vechime au avut aceste sate, dacă ele erau stăpânite de neamul lui Dragoș Viteazul. La 15 iulie 1520 nepoții lui Sima Drăgușanul și ai lui Giurgea Drăgușanul „*și-au împărțit între dinșii ocinele lor drepte și dedinele și din privilegiile ce au avut ei de la părintele domniei mele Bogdan voevod, două sate, anume Drăgușeni și Zăvoieni*” ²¹. Urmașii acestor strămoși și-au împărțit moștenirea ajutați de trimisul domnesc, Condrea pîrcălabul de Neamț. Ramura lui Sima Drăgușanul a luat jumătatea din sus, iar lui Giurgea Drăgușanul i-a venit jumătatea din jos din amîndouă satele. Hotarul începea „*din hotarul Săcuienilor, de la un stîlp, drept la cîmp, la gardul vechi, la marginea dumbărvii... în jos pe pîrâu, prin satul Drăgușani... prin mijlocul satului Zăvoieni... apoi pe Moldova în sus, pînă în hotarul Șoimăreștilor, iar dinspre alte părți după hotarul vechi, pe unde din veac au folosit*” ²². Peste alți 13 ani, Petru Rareș le întărește, la 6 martie 1533, urmașilor lui Sima Drăgușanul părțile pe care le aveau împărțite de Ștefăniță Bogdan, la care se mai adăuga o parte cum-părâtă din hotarul Medeeștilor, dinspre Oniceni ²³.

După două sute și mai bine de ani o parte din răzeși, vlăguiți de hăr-tuiclile boierilor, care dădeau asalt la ocinele și dedinele străbune, și le-au înstrăinat; așa că la jumătatea secolului al XVIII-lea vom găsi, pe lângă puținii coborîtori din lumea veche, o lume nouă de stăpîni dizolvantî ai ambelor răzășii din Secuenei și Drăgușeni. De acum, mai departe, timp de aproape o jumătate de secol o singură figură mai luptă cu dîrzenie în fruntea răzeșilor din Secuenei, împotriva atacurilor boierești: Vajnicul popă Ioniță, răzeș din Secuenei. Un nesfîrșit număr de documente ne înfățișează plîngerile sale la domnie, poruncile domnești, cercetările la fața locului, hotarnicele satului ²⁴. În toate acestea apar știri despre satele și moșiile vecine, dar mai ales Drăgușenii în care se infiltrasese noul „răzeș”, medelnicerul Constantin Bașotă. Astfel sînt menționați Șoimăreștii, Oniceni, Medeeștii, Unghenii, Sîrbii, Preuteștii, Mărcenii, Bodinții și Maxineștii. Nici pe teren și nici pe hartă Medeeștii, Mărcenii, Bodinții și Maxineștii nu mai există. Singur satul Drăgușeni mai poartă numele străvechiului sat descălecat de Dragoș Viteazul, dar nici acesta n-a rămas pe locul pe care a fost în trecut. Ce asalturi au dat boierii împotriva satelor răzășești! După moartea preotului Ioniță, care nu mai apare în documente după 11 august 1785, alți răz și din Secuenei se vor plînge mereu pentru hotarele ciuntite. Strîmtorați, mai dau semne de viață în primăvara anului 1797. La sfîrșit de vâleat li se împlinea și lor vâleatul. Aici știrile despre Secuenei se opresc...

„*Sătenii spun că, pe timpul lui Mihail Sturza vodă, prințul A. Calimah cumpără moșioara Drăgușeni cu sățișcrul pe ea. Incet, încet cumpără dînsul*

18 Acad. R.P.R., op. c., nr. 9.

19 *Ibidem*, nr. 10, 12, 13 etc.; M. Costăchescu, op. c., nr. 175.

20 *Ibidem*, op. c., veac XVI, vol. I, nr. 53.

21 *Ibidem*, nr. 150.

22 *Ibidem*.

23 *Ibidem*, nr. 317.

24 Ioan Neculce, *Buletinul muzeului municipal Iași*, I^o, p. 356-362.

și celelalte sfori de moșii : Codrul, Căbuja, Stroești cu satul Rîpile și parte din Preutești din județul Neamț, cuprinse pe răzeșii din Secueni la mijloc și ca să poată desmoșteni, înșelă pe cel care ținea hrisoavele, le luă și distruse și apoi își puse robii și servii de stricară casele și satul răzășesc. Astfel, satul Drăgușenii de astăzi e format din urmașii locuitorilor din desființatele sate : Căbuja, Codrul și Săcuenii. Și acum se mai cunosc urmele satului Secuenii, sub numele de livada Secuenilor“²⁵.

La fața locului, acum 26 de ani cînd am făcut cercetări, situația era strict aceasta. Fostul sat Secueni se afla cam la 3 km. depărtare de biserica nouă din Drăgușeni. În această biserică a fost strămutată, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, biserica din satul dispărut. Urmele satului se identifică foarte ușor, deoarece se mai păstrează resturi din fosta „livadă“ a Secuenilor. În anul 1945, după ce-am identificat locul fostei biserici, am săpat cîteva zile cu doi oameni, constatînd că puținii locuitori, răzlețiți cu casele pe ogoarele dimprejur, au demontat aproape de laolaltă zidăria care mai mărturisea că, pe vremuri, acolo a fost biserica satului. Materialul din care fusese construită biserica, precum și tehnica construcției, dovedeau că sînt din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu siguranță din vremea cît și-a slujit răzeșii amintitul preot Ioniță. La învățătorul Drăgușanu am văzut o oală de lut, pe care el a găsit-o în zidăria sfintei mese, deasupra căreia se aflase fragmentul pietrei de mormînt al lui Bogdan al II-lea ; oala era tot din secolul al XVIII-lea. În podul casei unui cetățean din Drăgușeni, unde am fost dus de învățătorul Drăgușanu, am dat peste o parte din catapeasma bisericii din Secueni, și ea tot din acel secol, care se păstra în condițiuni foarte bune.

Acum cînd cunoaștem împrejurările și locul uciderii lui Bogdan al II-lea ; cînd știm că el n-a fost înmormîntat la Reuseni ; cînd ultimele cercetări amănunțite ale lui V. Brătulescu, la Rădăuți au înlăturat ipoteza fără temei a lui N. Iorga — că ar fi putut fi dus acolo ; cînd o jumătate din piatra mormîntală s-a găsit la Secueni — sat care nu era departe de mănăstirea Probota, să ne întrebăm din nou : Unde a putut fi înmormîntat Bogdan al II-lea, cunoscînd că moartea silnică a acestui voievod, în împrejurări atît de cumplite, n-au dat răgaz familiei și țării să-i facă o înmormîntare domnească, cu pompa și cu cinstea cuvenită unui oblăduitor de țară ?

Cules din țărîna în care s-a scurs tot sîngele domnesc prin straietele de petrecere, din cel care fusese domn și voievod al Moldovei, tăiat în două — cum în două i-a ajuns pînă la noi și piatra de mormînt — rămășițele lui Bogdan vor fi fost aruncate într-o căruță și duse în goana mare la locul unde trebuiau să îndeplinească legile firii, pe drumul ferit de ochii ucigașului, al fratelui nelegiuit, lipsit de omenesc și dumnezeire. Drumul de veci al rămășițelor domnești n-au luat deci cursul apelor în sus, spre Rădăuți, prin Suceava, sub privirile ucigașului, ci cursul apelor în jos. La Neamț, unde celălalt frate, Ștefan domn și voievod — și el tăiat în două de frații săi Roman și Petru — fusese aruncat în vara anului 1448, n-a fost dus tatăl lui Ștefan cel Mare ; iar la Bistrița, alături de tatăl său, era cale prea lungă și erau multe culmi de trecut în curmeziș. Hotărît lucru că, rămășițele

pămîntești au fost oprite la cea dintîi ctitorie străveche aflată pe calea de pe Suceava și Siret la vale.

Care erau, la vremea aceea, lăcașurile de închinăciune unde se îngropau domnii și voievozii Moldovei? În ordinea în care au domnit, iată unde se găsesc înmormîntați acei ale căror morminte se cunosc: Bogdan I — Descălecătorul — Lațcu, Roman I (tatăl lui Alexandru cel Bun), Ștefan I (fratele său și învingătorul Ungurilor la Hindov), Bogdan voievod (frate cu Alexandru cel Bun), toți la Rădăuți; Alexandru cel Bun în ctitoria sa la Bistrița; Ștefan, fiul său, la mănăstirea Neamț. În scurta sa domnie Bogdan al II-lea n-a avut timp ca să ridice lăcașuri de închinăciune, după pilda tatălui său, în care să-și găsească odihna de veci. După opt ani și jumătate de domnie, nici Ștefan cel Mare nu începuse să ridice asemenea locașuri, fiind absorbit de organizarea și apărarea țării, precum și de consolidarea domniei. În asemenea împrejurări s-a stins din viață, după 14 ani de văduvie, doamna Oltea-Maria, mama lui Ștefan cel Mare.

Ce l-o fi determinat, oare, pe Ștefan cel Mare ca s-o înmormînteze pe mama sa la mănăstirea Sf. Nicolae din Poiana Siretului ²⁶, numită în documente și mănăstirea Pobrata ²⁷, iar astăzi Probota? Singur și atât de sigur acum stăpîn peste întreaga Moldovă, Ștefan cel Mare putea s-o înmormînteze pe doamna Oltea oriunde, fie la Rădăuți, unde mai era o doamnă, Anastasia (fiica lui Lațcu voievod ²⁸ și soacră a lui Alexandru cel Bun ²⁹, fie la Bistrița, unde sînt înmormîntate o parte din soțiile lui Alexandru cel Bun, ctitorul mănăstirii ³⁰, sau chiar la Neamț, căci doamna Oltea-Maria era soția unui domn și altui domn mamă. Ștefan cel Mare n-a înmormîntat-o pe mama sa la nici una din aceste trei mănăstiri și nici la mănăstirea Moldovița, căreia domniile anterioare îi făcuseră donații masive și chiar Bogdan al II-lea scutea de dări această mănăstire ³¹ și îi dăruia „în fiecare an cîte zece butii de vin... sau de va fi rod, sau de nu va fi” ³².

Ștefan cel Mare știa unde este înmormîntat tatăl său și cum era și firesc acolo a înmormîntat-o și pe mama sa, ca ambii părinți să fie la un loc, cel puțin în viața de veci, dacă pe pămînt n-au avut parte de cea trecătoare. După o jumătate de mileniu se mai păstrează și astăzi obiceiul ca soții să fie îngropați la un loc. Dar înainte de a se fi gîndit evlaviosul lor fiu la acest lucru, mama sa își va fi exprimat dorința de a fi alături de soțul ei întru cele veșnice. E așa de firesc acest lucru, încît pentru aceasta nu este nevoie de nici o colecție de documente și de nici un fel de erudiție.

Noi credem că doamna Oltea-Maria a fost înmormîntată la Pobrata nu incidental, ci după dorință și dorința ei era ca să fie alături de soț, iar Ștefan cel Mare n-a făcut altceva decît să respecte dorința firească a mamei sale, înmormîntînd-o acolo unde o chema umbra și sufletul soțului ei.

Cînd vechea mănăstire din Poiană-Probata, era pe cale să se năruie, din cauza locului nepotrivit unde fusese construită, Petru Rareș a ridicat în

26 Acad. R.P.R., op. c., nr. 23, 37, etc.

27 Ibidem, nr. 224, 238, etc.

28 Mitropolia Moldovei și Sucevei, l.c., p. 174.

29 Academia R.P.R., op. c., nr. 37.

30 Damian Bogdan, Pomelnicul mănăstirii Bistrița, București, 1941, p. 26.

31 Academia R.P.R., op. c., nr. 292.

32 Ibidem, nr. 297.

imediată apropiere mănăstirea cu același hram, care mai dăinuie încă și astăzi, aducând din vechea mănăstire, ponoriță, osemintele bunicii sale și punându-i piatra mormântală făcută tot de Ștefan cel Mare.

Deci, jumătatea care lipsește din piatra de mormânt a lui Bogdan al II-lea, la Probota trebuie căutată : ori pe locul unde a fost vechea mănăstire, ori la noua mănăstire. Mai sigur, că mormântul lui Bogdan al II-lea a rămas în vechea mănăstire, stă la mijloc faptul, că de ar fi fost găsit, atunci când a fost strămutată doamna Oltea-Maria, ar fi fost strămutat și Bogdan al II-lea — soțul ei — și atunci, strămutat și el în mănăstirea nouă, netrebnicii călugări n-ar fi îndrăznit să-i ia piatra de pe mormânt și apoi s-o cedeze vecinilor de moșie, de la Secueni.

Se mai poate judeca și astfel : Dar dacă celelalte jumătăți din piatra mormântală, cu inscripție, care lipsește, i s-a dat o aceeași întrebuințare ca și aceleia care a ajuns la Secueni ? Atunci taina va rămâne multă vreme nedezlegată !

În orice caz, trebuiesc imediat întreprinse cercetări, atât în mănăstirea Probota, cât și pe locul unde a fost vechea mănăstire și apoi de cercetat bisericile mai vechi de prin împrejurimi, căci osemintele lui Bogdan al II-lea își strigă, din ponorițurile de la Sf. Nicolaie din Poiană, piatra care să-l acopere din nou, alături de doamna sa Oltea-Maria, fiindcă aceasta, cu siguranță, lângă soțul ei a fost înmormântată, cu toată durerea, evlavia și pompa, de către falnicul ei fiu.

OÙ A ÉTÉ ENTERRÉ BOGDAN II VOÏEVOD ?

R é s u m é

L'auteur dans cet article reprend la question concernant le fregment en pierre du tombeau de Bogdan II-le voïevod de la Moldavie, découvert en 1937 à Secueni (dép. de Suceava). Il arrive a la conclusion que Bogdan II a été enterré au monastère Saint Nicolas de village Poiana Siretului (la monastère est connue dans les documents sous le nom de Probota), o côte de sa femme Oltea, la mère de Étienne le Grande.